

Strix uralensis

Pall., 1771

Puszczyk uralski

Rząd: sowy, rodzina: puszczykowate, podrodzina: puszczyki

Status występowania w Polsce

Bardzo nielicznie lęgowy, głównie w górach, w południowo-wschodniej Polsce, gatunek osiadły.

Opis gatunku

Puszczyk uralski jest dużą, jasną sową z długim ogonem i małymi, czarnymi oczami, o wielkości pośredniej pomiędzy puchaczem i puszczykiem zwyczajnym. Długość ciała 49–62 cm, rozpiętość skrzydeł 115–140 cm, masa ciała 0,8–1,1 kg. Spód ciała jest jasny, białawy lub kremowy, z ciemnymi, podłużnymi kreskami. Wierzch ciała ciemniejszy, z bardziej gęstym, ciemnym kreskowaniem. Szlara jasna, dość jednolicie ubarwiona. Dziób jasnożółty. Samica jest nieco większa od samca, lecz ubarwiona podobnie do niego. Młode są ubarwione podobnie jak dorosłe, z tym że mają nieco jaśniejszą głowę, szersze i ciemniejsze podłużne kreski na wierzchu i spodzie ciała, a na większości powierzchni opierzonej występuje delikatny rudawy lub brunatny nalot. Głos godowy samca to hukanie: trzy krótkie, dwusylabowe dźwięki powtarzane w regularnych odstępach czasu – „pu-uu”, 4 sek. przerwy i przeciągłe „pu hu'u'u'u'u'u"; samica może odpowiadać podobnym dźwiękiem „kju-wik” czy „kle-wit”. Głos alarmujący może być podobny nieco do szczekania psa „haf, haf-af”, chrapliwego dźwięku „hhiiek”, może to być także kłapanie dziobem.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Ze względu na duże rozmiary ciała może być niekiedy mylony z puchaczem *Bubo bubo* (A215). Jest od niego wyraźnie mniejszy, jaśniejszy, ma dłuższy ogon i nie ma charakterystycznych dla puchacza „uszu” ani pomarańczowych oczu. Ma też inny głos.

Biologia

Tryb życia

Prowadzi nocny tryb życia, ale często aktywny jest także w ciągu dnia. Terytorialny. Pojedyncze pary gniazdują w rozproszeniu. Ptaki zajmują terytoria przez cały rok.

Lęgi

Gniazduje pojedynczo. Toki przebiegają w lutym i marcu. Pierwszy raz do lęgów przystępują ptaki w wieku 3–4 lat, wyjątkowo w 2. kalendarzowym roku życia. Puszczyk uralski gniazduje najczęściej w starych gniazdach ptaków drapieżnych, rzadziej w dziuplach drzew i półotwartych skrzynkach lęgowych, czasami nawet na ambonach myśliwskich. Jaja składane są już od połowy lutego, większość ptaków rozpoczyna gniazdowanie w 1. i 2. dekadzie marca. W gnieździe znajduje się 1–6 jaj. Wysiadywanie rozpoczyna się po złożeniu pierwszego jaja, okres wysiadywania trwa 27–29 dni. Wysiadytuje samica. Samiec karmi samicę i młode w gnieździe. Młode przebywają w gnieździe 34–35 dni. Po wylocie z gniazda są karmione przez rodziców, a cała rodzina przebywa w okolicach gniazda do 2 miesięcy. Odbywa jeden lęg w roku. U tego gatunku występuje silna zależność parametrów rozrodu od cykli liczebności gryzoni. W latach, w których występuje wysoka liczebność gryzoni, ptaki przystępują do lęgów wcześniej, składają więcej jaj i wyprowadzają więcej młodych. W latach najgorszych pod względem pokarmowym do lęgów może nie dochodzić w ogóle. Zagęszczenie stwierdzone w Polsce w optymalnych siedliskach: Beskid Niski 3,0 p./10 km², Góry Słonne 2,5–3,0 p./10 km², Magurski PN 5,0–6,3 p./10 km², Lasy Radłowsko-Wierzchosławickie 1,9–2,5 p./10 km², Puszcza Niepołomska 3,0 p./10 km².

Wędrowki

Gatunek osiadły, ale pojedyncze ptaki były obserwowane w odległości nawet do kilkuset kilometrów od miejsc stałego występowania.

Zimowanie

Zimuje na terenie areatu lęgowego.

Pokarm

Głównie drobne ssaki do wielkości wiewiórki oraz ptaki do wielkości gołębia. Poluje przeważnie nocą, w okresie lęgowym także w ciągu dnia. Najczęściej poluje z zasiadki, pokarm wyszukuje także podczas lotów patrolowych. Stwierdzono, że w sezonie lęgowym częściej poluje w lesie, a zimą częściej na terenach otwartych.

Występowanie**Siedlisko**

Wysokopiennie, prześwietlone drzewostany iglaste i mieszane, o słabo rozwiniętym podszycie. Chętnie w sąsiedztwie poręb, wiatrotomów, polan i dróg leśnych. W górach głównie buczyny. Obecnie coraz częściej zasiedla mniejsze kompleksy leśne. Stwierdzono przypadek gniazdowania w parku miejskim w Przemysłu.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*)
- 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagenion*)
- 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulose-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*)
- 9150 Ciepłolubne buczyny storczykowe (*Cephalanthero-Fagenion*)
- 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*)
- 9410 Górskie bory świerkowe (*Piceion abietis* część – zbiorowiska górskie)
- 91P0 Jodłowy bór świętokrzyski (*Abietetum polonicum*)

Rozmieszczenie geograficzne

Występuje szerokim pasem w lasach Europy i Azji. Wyróżniono szereg podgatunków. W Europie występują: *S. u. liturata* od północno-zachodniej części Półwyspu Skandynawskiego, przez północno-wschodnią Europę do środkowej Rosji (na wschodzie do ok. 50°E, na południu do północnej Polski, Białorusi i środkowej Wołgi), *S. u. macroura* w środkowej i środkowo-wschodniej Europie (od Karpat, na południe do Bułgarii i do Bałkanów na zachodzie) oraz *S. u. uralensis* od wschodnioeuropejskiej Rosji do wybrzeży Morza Ochockiego na wschodzie. Inne podgatunki zamieszkują rozległe przestrzenie syberyjskiej tajgi, północno-wschodnie Chiny, Koreę i Japonię.

Rozmieszczenie w Polsce

Puszczyk uralski zasiedla głównie Karpaty, najliczniej gniazduje w Bieszczadach i Beskidzie Niskim oraz na Pogórzu Dynowskim i Przemyskim. Aktualnie najdalej na zachód wysunięte stanowiska znajdują się w Babiogórskim PN. Obecnie coraz liczniej występuje na Podkarpaciu. Dość liczne występowanie stwierdzono w Puszczy Niepołomickiej i Lasach Radłowsko-Wierchostawickich koło Tarnowa. Regularnie obserwowany na Zamojszczyźnie i w Górach Świętokrzyskich. Pojedyncze obserwacje pochodzą z obszaru Mazur, gdzie dawniej gniazdował.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): LC gatunek mniejszego ryzyka, ale wymagający szczególnej uwagi
Status zagrożenia w Europie: (S) gatunek niezagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni
BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I
Konwencja Berneńska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Występuje na terenie parków narodowych: Bieszczadzkiego PN, Magurskiego PN, Gorczańskiego PN, Pienińskiego PN, Świętokrzyskiego PN, Roztoczańskiego PN i Babiogórskiego PN oraz w parkach krajobrazowych: PK Doliny Sannu, Ciśniańsko-Wetlińskim PK, PK Gór Słonnych, PK Pogorza Przemyskiego, Jaśliskim PK i Popradzkim PK.

Rozwój i stan populacji

Wielkość europejskiej populacji lęgowej puszczyka uralskiego oceniana jest na 110 000–1 000 000 p. Najliczniej gatunek ten zamieszkuje Rosję (100 000–1 000 000 p.), Finlandię (3000–4000 p.), Szwecję (2000–4000 p.), Estonię (2000–2500 p.), Łotwę (500–2000 p.) i Białoruś (1200–1800 p.).

W Polsce w XIX w. odnotowano występowanie tego gatunku na terenie Karpat Wschodnich oraz w Tatrach. Na początku XX w. notowany był na Śląsku i Mazurach. Obecnie brak informacji o występowaniu na Śląsku, brakuje też aktualnych informacji o gniazdowaniu na Mazurach. Silna i dynamiczna populacja zasiedla południowo-wschodnią Polskę. Aktualnie obserwuje się rozszerzanie areatu w kierunku północnym i zachodnim, wzrost liczebności oraz zajmowanie nowych stanowisk. Puszczyk uralski jest regularnie obserwowany na Kielecczyźnie, gdzie potwierdzono gniazdowanie, oraz na Zamojszczyźnie. Wielkość polskiej populacji jest oceniana na 450–700 p. W latach 90. największe skupienia gatunku zanotowano w następujących

ostojach ptaków: Roztocze (5p.), Góry Słonne (40–60 p.) i Pogórze Przemyskie (14–18 p.), Bieszczady (powyżej 100 p.), Beskid Niski (powyżej 100 p.), Puszcza Niepołomska (15–20 p.) i Gorce (ok. 7 p.).

Zagrożenia

Aktualnie brak zidentyfikowanych zagrożeń dla tego gatunku w Polsce. Przyczyny zaniku populacji na Śląsku oraz regresu populacji na Mazurach nie są znane. Niektórzy autorzy sugerują, że pewnym zagrożeniem może być śmiertelność ptaków w wyniku kolizji z samochodami, rozbijania się o druty linii przesyłowych, nielegalny odstrzał oraz nielegalne pozyskiwanie przez kolekcjonerów.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- podjąć ochronę zachowawczą jak największej powierzchni starych drzewostanów oraz utrzymanie odpowiedniej ilości starych drzew w lasach gospodarczych. Drzewostany w wieku ponad 100-lat powinny stanowić nie mniej niż 20% ogólnej powierzchni lasów;
- przyjmując w gospodarce leśnej zasadę pozostawiania w trakcie trzebieży późnych wszelkich drzew dziuplastych, także martwych i obumierających;
- przyjmując w gospodarce leśnej zasadę pozostawiania na zrębach kęp starodrzewu;
- pozostawiać w lesie stare, niewykorzystywane gniazda dużych gatunków ptaków;
- podjąć ochronę czynną w formie rozwieszania skrzynek lęgowych.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie stanowisk i liczebność krajowej populacji lęgowej;
- zakres i kierunek, tak przestrzenny, jak i siedliskowy, ekspansji gatunku;
- konkurencję z innymi gatunkami sów;
- wybiórczość siedliskową;
- sukces lęgowy;
- przeżywalność;
- dyspersję w obrębie krajowej populacji lęgowej;
- pokrewieństwo genetyczne populacji karpackiej i niższej;
- wpływ gospodarki leśnej na stan populacji gatunku;
- skuteczność czynnej ochrony gatunku.

Monitoring

- coroczna ocena liczby zajętych terytoriów, połączona ze stymulacją głosową oraz ewentualna ocena sukcesu lęgowego, prowadzona na powierzchniach rzędu

50–100 km², wyznaczonych w miejscach licznego występowania gatunku. Metodyka do ustalenia, konieczne liczenia nocne.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CIERLIK G. – dane niepublikowane.
- CZUCHNOWSKI R. 1993. Ekologia rozrodu puszczyka uralskiego *Strix uralensis* w Puszczy Niepołomickiej. *Remiz*, 2, 1: 7–12.
- CZUCHNOWSKI R. 1993. Puszczyk uralski *Strix uralensis* w Puszczy Niepołomickiej w 1992 roku. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, 4: 94–97.
- CZUCHNOWSKI R., WASILEWSKI J., BONCZAR Z., KULCZYCKI A., STÓJ M., PIKUNAS K. 2003. Awifauna lęgowa Magurskiego Parku Narodowego. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, 22: 449–471.
- DYDUCH-FALNIOWSKA A., HERBICH J., HERBICHOWA M., MRÓZ W., PERZANOWSKA J. 2002. Krótka charakterystyka typów siedlisk przyrodniczych o znaczeniu europejskim występujących w Polsce. Wdrażanie koncepcji sieci Natura 2000 w Polsce – materiały dla Wojewódzkich Zespołów Realizacyjnych. Kraków – Gdańsk, 37 s.
- GLUTZ v. BLOTZHEIM U. N., BAUER K. M., BEZZEL E. (red.). 1994. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9. *Columbiformes–Piciformes*. Wiesbaden, 1148 s.
- GŁOWACIŃSKI Z. 2001. *Strix uralensis* (Pallas, 1771) – Puszczyk uralski. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 234–236.
- HORDOWSKI J. 1999. Ptaki polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Monografia faunistyczna. Tom I. Przemysł, 186 s.
- HORDOWSKI J., KUNYSZ P. 1991. Ptaki Ziemi Przemyskiej. *Not. Orn.*, 32: 5–90.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1999. Handbook of the Birds of the World. Vol. 5. Barn-owls to Hummingbirds. Barcelona, 759s.
- HUDEC K. (red.) 1983. Fauna CSSR. Ptaci – Aves. Tom 3/I. Praha, s. 87–94.
- KOMISJA FAUNISTYCZNA. 2001. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2000. *Not. Orn.*, 42: 193–214.
- KOZIK B. – dane niepublikowane.
- KUS K., SZCZEPANIK P. Liczebność sów *Strigiformes* w Świętokrzyskim Parku Narodowym i jego otulinie. *Not. Orn.*, 44: 64–69.
- MIELCZAREK P., CICHOCKI W. 1999. Polskie nazewnictwo ptaków świata. *Not. Orn.*, 40, zeszyt specjalny: 1–264.
- MARTYKA R., SKÓRKA P., WÓJCIK J., MAJKA K. 2002. Ptaki Ziemi Tarnowskiej. *Not. Orn.*, 43, 1: 29–48.

- PIETIÄINEN H., SAUROLA P. 1997. *Strix uralensis* Ural Owl. W: Hagemeyer W. J. M., Blair M. J. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. Their distribution and abundance. London, s. 412–413.
- RUPRECHT A., SZWAGRZAK A. 1988. Atlas rozmieszczenia sów *Strigiformes* w Polsce. *Studia Naturae A*, 32: 95–99.
- RYABITSEV V. K. 2001. Ptitsy Urala i zapadnoy Sibiri: spravochnik–opredelitel'. Ekaterinburg, 608 s.
- SNOW D. W., PERRINS C. M. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. Vol. 1. Non-Passerines. Oxford, New York, 1008 s.
- STÓJ M. 1992. Ptaki projektowanego Magurskiego Parku Narodowego. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, 6: 12–21.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WALASZ K., MIELCZAREK P. (red.) 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991. Wrocław, 522 s.
- WÓJCIK J., SKÓRKA P., MARTYKA R. 2000. Występowanie puszczyka uralskiego *Strix uralensis* w Lasach Radłowsko-Wierchostawickich koło Tarnowa. *Not. Orn.*, 41: 257–259.

Grzegorz Cierlik, Stanisław Tworek